

4. Посібник зі статті 15 ЄКПЛ. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. Рада Європи / Європейський суд з прав людини. 2016. 14 с. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_15_UKR.pdf.

5. Сенаторова О.В. Права людини і збройні конфлікти: навч. посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О. 208 с.

6. Фоміна Т., Рогальська В. Особливий режим слідства. Запобіжні заходи в умовах воєнного стану: що змінилось. Закон і Бізнес: веб-сайт. URL: <https://zib.com.ua/ua/151472.html>.

7. Шмоткін О.В. Конституційно-правовий механізм захисту прав людини Службою безпеки України. Законодавство України. Науково-практичні коментарі. 2006. № 4. С. 6.

8. Greer S. The Margin of Appreciation: Interpretation and Discretion under the European Convention on Human Rights. Human rights files No. 17. Council of Europe Publishing. 2000. P. 27.

Дульський Олександр Леонідович,
докторант відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ, доктор філософії у галузі
«Право»

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗБИРАННЯ ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ДОКАЗІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах сьогодення актуалізується питання правових основ діяльності органів публічної влади. Адже війна, нажаль, внесла свої корективи в їх роботу. Органам державної влади та органам місцевого самоврядування потрібно щоразу приймати нові рішення з метою належного свого функціонування та виконання покладених завдань. Зазвичай, такі рішення приймаються у різних правових формах в залежності від повноважень конкретного органу (нові закони органу законодавчої влади, постанови, укази, рішення, накази органів виконавчої влади та інших органів, внесення змін у чинні правові акти тощо). Особливу увагу в цьому питанні слід зосередити саме на сектор безпеки і оборони України, який нас захищає. Правоохоронні органи, як його складова, вимушені виконувати свої завдання в надскладних умовах, щоб забезпечити безпеку кожного. Окрім цього, їх окремі органи мають працювати на «відновлення справедливості», проводячи досудове розслідування та виконуючи вимоги ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року (КПК України). Зважаючи на це, органи досудового розслідування мають швидко адаптуватись як до нових умов їх практичної діяльності, так і правових основ, що її регулює. Адже швидкість такої адаптації залежить від якості збирання доказів у кримінальному провадженні, що безумовно впливає на прийняття та винесення справедливого рішення судом.

Так як 24 лютого 2022 року Указом Президента України за № 64/2022 в нашій державі введено воєнний стан та неодноразово продовжено відповідними указами, доцільно висвітлити правову основу збирання доказів органами досудового розслідування в таких умовах.

Слід спершу вказати, що воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Згідно з ч. 1 ст. 38 КПК України, органами досудового розслідування є органи, що здійснюють досудове слідство і дізнання, а частина 2 ст. 38 цього правового акту визначає, які саме органи здійснюють таку діяльність [2].

У науці під правовою основою організації й діяльності органів публічної влади розуміють систему нормативних актів, що визначають функції, компетенцію, форми і методи діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, а також їх структурних підрозділів [3, с. 74]. А тому, в контексті дослідження зауважимо, що всі факти та обставини, які пов'язані із подією кримінального правопорушення, встановлюються згідно з нормами кримінального процесуального законодавства України, серед якого особливе місце відводиться КПК України. Саме цей правовий акт визначає що є доказами у кримінальному провадженні. А ними є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [2].

Сам же процес доказування, як визначено у КПК України, складається з таких елементів: збирання, перевірка та оцінка доказів [2]. Збирання ж доказів полягає у пошуку та виявленні джерел і носіїв доказової інформації, отриманні (вилученні стосовно речових доказів), а також закріпленні (фіксації) у передбаченій законом процесуальній формі фактичних даних [4, с. 76].

Введення в Україні воєнного стану певним чином змінює порядок збирання доказів у кримінальному провадженні. Це зумовлено як реальними обставинами, так і правовим регулюванням. Так, розділ 9-1 КПК України закріплює норми, що визначають особливий режим досудового розслідування та судового розгляду в умовах воєнного стану.

Щодо збирання доказів цей розділ КПК України визначає, що у разі введення воєнного стану та якщо: а) відсутня технічна можливість доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) – рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор. Про це вноситься відповідна постанова, що має містити відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України; б) за відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких процесуальних дій; в) показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації, а підозрюваного, окрім цього, якщо у такому допиті брав участь ще і захисник тощо [2].

На сьогодні ще не має судової практики застосування вищевикладених положень Верховного Суду, однак є практика щодо можливості використання показань, отриманих із чужих слів, яка висвітлена у постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі за № 541/240/20 від 11 липня 2022 року.

Відповідно до ч. 2 ст. 1 КПК України кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК України та інших законів України. Щодо поняття «інші закони України», то його необхідно тлумачити із врахуванням позиції, що була викладена в окремій думці суддею Конституційного суду України Савенком М.Д. у справі за № 12-рп/1998 від 09 липня 1998 року. Тобто, якщо виходити з лексичного значення терміна «закон», то можна зробити висновок, що це лише закони (сукупність законів), які прийняв відповідний уповноважений орган – Верховна Рада України. Тому, під терміном «інші закони України» необхідно розуміти лише сукупність законів, прийнятих Верховною Радою України [5; 6, с. 251]. Такими законами можуть бути, зокрема, профільні закони, які регламентують діяльність органів досудового розслідування.

Окрім цього, доцільно зауважити, що правовими основами також є і рішення Конституційного Суду України (ст. 151-2 Конституції України від 28 червня 1996 року), постанови Верховного Суду (ст. 13 Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року), а також практика ЄСПЛ (ч. 2 ст. 8, ч. 5 ст. 9 КПК України, Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 березня 2006 року тощо [6]), відомчі правові акти профільних міністерств, центральних

органів виконавчої влади, що визначають функції, завдання та повноваження органів досудового розслідування зі збору доказів, про що свідчить їх аналіз.

Таким чином, правовими основами збирання органами досудового розслідування доказів в умовах воєнного стану є система правових актів та сукупність рішень Конституційного Суду України, постанов Верховного Суду, а також практика ЄСПЛ, які визначають способи, порядок, механізм збору фактичних даних, а також повноваження, функції та завдання слідчих і дізнавачів під час проведення досудового розслідування. Як правило, такі правові акти містять окремі положення у формі винятків щодо окремих процедур збирання доказів з визначенням додаткових повноважень органам досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Мельниченко Б. Б. Правова основа організації та діяльності органів публічного управління в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 12. С. 174–177.

4. Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / Антонов К. В., Сачко О. В., Тертишник В. М., Уваров В. Г. / за заг. ред. д.ю.н, професора В. М. Тертишника. Київ: Алерта, 2015. 293 с.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство»). Справа № 17/81-97 № 1-1/98. Київ. 1998. [сайт]. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/391>.

6. Рябухіна О.А. Система кримінального процесуального законодавства. *Право і громадянське суспільство*. 2013. № 2. С. 244–252.

7. Чорноус Ю. М., Гвоздюк В. В. Правові засади проведення слідчих (розшукових) дій у контексті практики ЄСПЛ. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2020. Вип. № 1 (19). С. 95–101.